

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י, שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

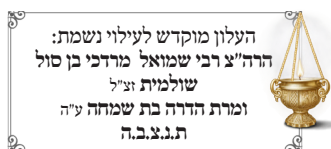
כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

בס"ד

שבוע פרשת תזריע-מצורע

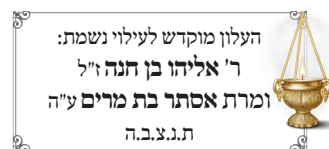
יום א' כ"ט ניסן - שבת ה' אייר תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול
שולמית זצ"ל
ומרת הדרה בת שמוחה ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

מסכת מכות י"ט-כ"ד
ושבועות ב'

העלון מוקדש לעילוי נשמות:
ר' אליהו בן חנה ז"ל
ומרת אסתר בת מרים ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

דף י"ט ע"א

מאימתי מחייבין עליהן.

לרש"י היינו מאימתי זר חייב מיתה על אכילתם, ולתוספות לעיל [י"ה ע"ב] היינו אף לענין חיוב מלקות לכהן שאכלם חוץ לחומה.

משיראו פני הבית.

לרמב"ם שנביא בסמוך היינו שיכנסו לפנים מחומת ירושלים, ולרש"י לעיל היינו שיכנסו לפנים מחומת העזרה.

רבי אליעזר אומר בכורים מקצתן בחוץ ומקצתן בפנים, שבחוץ הרי הן כחולין לכל דבריהם, שבפנים הרי הן כהקדש לכל דבריהם. אמר רב ששת בכורים הנחה מעכבת בהן, קרייה אין מעכבת בהן.

ולעיל [י"ז ע"א] אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה, אבל חכמים אומרים בכורים הנחה מעכבת בהן, קריאה אין מעכבת בהן. ע"כ. דמצאנו שלש שיטות בהיתר בכורים, דעת רבי עקיבא ורבי שמעון קריאה מעכבת בבכורים ולא הנחה, לדעת רבי יהודה [י"ה ע"ב] תנופה מעכבת בהם, ולדעת חכמים הנחה מעכבת בהם. ולהלכה כתב הרמב"ם [הלכות ביכורים פרק ג' הלכה ד'], ומשיניחם המביאם בעזרה הותרו לכהן ואף על פי שעדיין לא התודה עליהן שאין הקריאה מעכבת אכילתן, ובכורים שיצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין באכילה.

ואף שהפרישום לשם בכורים, ובכורים דינם כתרומה שזר האוכלה חייב מיתה בידי שמים, מכל מקום אין שם בכורים חל עליהם עד שיראו פני הבית ודעת הרמב"ם דבית היינו חומת ירושלים, וז"ל [הלכה א'], הבכורים נותנין

אותן לאנשי משמר והן מחלקים אותן ביניהן כקדשי המקדש, וכבר בארנו שהן קרויין תרומה, ולפיכך זר שאכל בכורים בכל מקום חייב מיתה בידי שמים והוא שיאכלם מאחר שנכנסו לחומת ירושלים. [הלכה ב'] היו מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ, זה שבפנים חייבין עליו מיתה והרי הוא הקדש לכל דבריו, וזה שבחוץ הרי הוא חולין לכל דבריו. [הלכה ג'] כהן שאכל בכורים חוץ לירושלים, מאחר שנכנסו לפנים מן החומה לוקה מן התורה שנאמר לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ותרומת ידך והם הבכורים כמו שבארנו בהלכות תרומה, וכן אם אכלן הכהן בירושלים קודם הנחה בעזרה לוקה מן התורה כמי שאכלן בחוץ לפי שהן טעונין הנחה בעזרה שנאמר והנחתו לפני מזבח ה' אלהיך.

ובמה שאמרו בכורים מקצתן בחוץ ומקצתן בפנים שבחוץ חולין ושבפנים קדש. נסתפק הריטב"א וכתב, אפשר דהא אפילו בשחכל בסל אחד וקסבר כמ"ד במסכת שבת (צ"א ב') דאיגוד כלי לאו שמיה איגוד, שהרי אין לנו לחלק בענין איגוד כלי בין זו לשבת, או אפשר דמיירי שהן בשני כלים ומשום דהפרישן כאחת נקט לשון מקצתן.

אמר רב אשי כיון דאיכא בכורי הגר, דבעי למימר אשר נשבע ה' לאבותינו ולא מצי אמר, לא פסיקא ליה.

מכאן משמע שגר אינו קורא, אמנם ההריטב"א האריך בזה וכתב, משמע דהכין הלכתא דגר אינו קורא אבל בירושלמי אמרו על אותה משנה תני בשם רבי יהודה גר עצמו מביא וקורא, ומה טעם כי אב המון גוים נתתיך, לשעבר היית אב לארם ועתה אב לכל העולם, רבי יהושע בן לוי אמר הלכה כרבי יהודה, ודעת התוספות וכן דעת הרמב"ן ז"ל ודעת רבותי שהלכה כרבי יהודה כדעת הירושלמי, וכן באמת המנהג פשוט בישראל

כולל ומכון ראש פינה:

לענין תפילה כי שם במשנת מסכת בכורים שנינו לרבנן וכשהוא מתפלל בצבור אומר אלהי אבותיכם וכשמתפלל בינו לבין עצמו אומר אלהי אבות ישראל, והמנהג שהוא מתפלל לעולם אלהי אבותינו וכישראל גמור, וזו ודאי כרבי יהודה שעל כן הוצרכו בירושלמי לומר הלכה כרבי יהודה ואורי ר' אבהו כן, דאילו לענין מקרא בכורים לא היתה הוראה בימי רבי אבהו, ויתכן דלהלכה לא פליג הבבלי על הירושלמי, וסוגיא דהכא ועוד מקומות בתלמוד הם אליב דרבי מאיר. וכן פסק הרמב"ם [הלכות בכורים פרק ד' ה"ג], הגר מביא וקורא שנאמר לאברהם אב המון גוים נתתיך הרי הוא אב כל העולם כולו שנכנסין תחת כנפי שכינה ולאברהם היתה השבועה תחלה שירשו בניו את הארץ.

והקשה הריטב"א דאפילו לרבי יהודה היאך יכולין גרים לומר אלהי אבותינו, נהי דאברהם אב לגרים, יצחק ויעקב מאי איכא למימר, וכן לענין בכורים היאך יכול לקרות ארמי אובר אבי, ותירץ דקים לן דכולהו אבות כחד נינהו, ואף הם נעשו אב לגרים כאברהם אבינו ע"ה.

דף י"ט ע"ב

ירשא במעשר שני טמא וגברא טמא, וקא אכיל ליה בירושלים.

כתב הריטב"א, פירוש במעשר שני טמא או גברא טמא והמעשר טהור ואכיל ליה בירושלים עצמה קודם פדיון, דהנהו אסירי באכילה אף בירושלים בטומאה וכו'. ולכאורה כוונתו שאסור אף בירושלים וכ"ש חוצה לה. אמנם הרמב"ם [הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ג' הלכה א'] האוכל מעשר שני בטומאה לוקה שנאמר ולא בערתי ממנו בטמא, בין שהמעשר טמא והאוכל טהור, בין שהמעשר טהור והאוכל טמא, והוא שיאכלנו בירושלים קודם שיפדה, שאינו לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו, אבל אם אכלו בטומאה חוץ לירושלים מכין אותו מכת מרדות. והוסיף בזה ביאור בפירוש המשניות כאן, ומה שאמר בהלכה שלפני זה מעשר שני והקדש שלא נפדו, רוצה לומר כשהיה מעשר שני טמא ואכלו והוא טמא קודם שנפדה, והאזהרה על אכילת מעשר שני בטומאה, הוא ממה שנאמר לא בערתי ממנו בטמא. ולמדנו מפי הקבלה בין שאני טהור והוא טמא בין שאני טמא והוא טהור, ואינו חייב מלקות על אכילת מעשר שני בטומאה עד שיאכלנו בירושלים, דאמר רחמנא בבכור שנפל בו מום בשערך תאכלנו הטמא והטהור יחדו. ואמרו בכאן לא תוכל לאכול בשערך וגו', ובאה הקבלה ג"כ בזה התוספת לא תוכל לאכול בירושלים כבשערך, כלומר לא תוכל לאכול מעשר בטומאה בירושלים כמו שתאכל בכור בטומאה בשערך.

יתיב רב חנינא ורב הושעיא וקא מבעיא להו אפיתחא דירושלים מהו.

בפשטות הכונה שהסתפקו בדין פתחה של ירושלים, וכן הסברא פשוטה, דכל אלו היו אמוראים בבליים ומי הביאם לפתח ירושלים, אמנם הריב"ן פירש דישובו שם והסתפקו. ועיין בערוך לנר.

הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו תנא להו ההוא סבא בדבי רבי שמעון בן יוחי כי ירחק ממך המקום ממילואך. בעי רב פפא נקיט ליה בקניא, מאי תיקו.

וברמב"ם [הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ב' הלכה ח'], אין פודין מעשר שני בירושלים אלא א"כ נטמא שנאמר כי ירחק ממך המקום בריחוק מקום הוא נפדה ואינו נפדה בקירוב מקום, היה הוא בפנים ומשאו בחוץ אפילו היה אוחו אותו בקנה הואיל ולא נכנס המעשר ה"ז מותר לפדותו שם בצד החומה.

הנה הרמב"ם פסק בפשיטות שמותר לפדותו אף בקניא, ולכאורה הוא בעיא דלא איפשטא, ואיך פסק כן הרמב"ם. אמנם אף דהכא הוא תיקו, מכל מקום לקמן [כ' ע"א] אמרו רבינא אמר כגון דנקיט ליה בקניא, ותפשוט בעיא דרב פפא. ואף דכאן אמרו תיקו, כתב הריטב"א דמאי דאמרו לקמן היינו ותפשוט בעיא דרב פפא דלעיל לחומרא, ואשמועינן דכי הא כמאן דעל בפנים דמי וחייבין עליו אם אכלו בחוץ, וכך הוא גם בריב"ן, אבל הרמב"ם פסק הכא לקולא, וכתב הכסף משנה דהרמב"ם מפרש להיפך, דהרי הוא כאילו לא נכנס כלל. ובאמת הוא מחלוקת ראשונים גדולה אם בא רבינא לפשוט ספיקא דרב פפא לקולא או לחומרא.

כהן שעלתה בידו תאנה של טבל וכו' אכלה לוקה אחת, וזר שאכלה לוקה שתיים וכו'.

מדנקט מלקות בתאנה משמע שמעשר פירות האילן דאורייתא, ויש בזה שלש שיטות, דעת התוספות בראש השנה [י"ב ע"א ד"ה תנא] דמן התורה חייבים במעשרות רק דגן תירוש ויצהר, ושאר פירות האילן הם מדרבנן, והרמב"ם [הלכות תרומות פרק ב' ה"א] כתב, כל אוכל אדם הנשמר שגידוליו מן הארץ חייב בתרומה ומצוה עשה להפריש ממנו ראשית לכהן שנאמר ראשית דגנך תירושך ויצהרך תתן לו מה דגן תירוש ויצהר מאכל בני אדם וגידוליו מן הארץ ויש לו בעלים שנאמר דגנך אף כל כיוצא בהן חייב בתרומות וכן במעשרות. הרי שכל הפירות חייבים מן התורה, ולכאורה מקורו מסוגיין, והמאירי כתב שמסוגיין אפשר להביא ראיה רק לשבעת המינים ולא לשאר פירות. ולשאר מפרשים יש לומר דמה שנקט הכא תאנה הוא לאו דוקא, ולדוגמא בעלמא נקטיה.

דף כ' ע"א

והמקיף פאת ראשו.

רבי עקיבא אומר אף המקיים.

לדעת הריב"ן הוא אף בלא מעשה, אלא על עצם הנחת הכלאים, אולם התוספות לעיל [ד' ע"ב ד"ה הא] כתבו דבלא מעשה אינו לוקה, דהוי לאו שאין בו מעשה.

דף כ"ב ע"א

כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחת.

לריב"ן היינו דרשה גמורה, אבל לשון הרמב"ם [הלכות סנהדרין פרק י"ז ה"א], כיצד מלקין את המחוייב מלקות, כפי כחו שנאמר כדי רשעתו במספר, וזה שנאמר ארבעים שאין מוסיפין על הארבעים אפילו היה חזק ובריא כשמשון, אבל פוחתין לחלש שאם יכה לחלש מכה רבה בודאי הוא מת, לפיכך אמרו חכמים שאפילו הבריא ביותר מכין אותו שלשים ותשע שאם יוסיף לו אחת נמצאת שלא הכהו אלא ארבעים הראויות לו. ע"כ. ומלשון הרמב"ם משמע שמן התורה לוקה ארבעים, רק רבנן גרעו אחד כדי שלא יעבור את הארבעים אף בטעות, והמפרשים האריכו מאוד בדברי הרמב"ם אלו, ודעת רבים שאף להרמב"ם ט"ל מלקות הוא מן התורה, עיי"ש.

וכתב הערוך לנר דיש נפקותא רבתי לדינא בין ב' השיטות, לפי מה דאמרינן לקמן במתניתין הוסיף לו רצועה א' ומת גולה על ידו, לפי זה אם לקה מ' שלמות ומת על ידו לרמב"ם אינו גולה כנראה בפ' ממה שכתב שאם יוסיף לו אחת לא הכהו אלא ארבעים הראויות לו מן התורה, ולא מצינו גלות מדרבנן, אבל לשיטת שאר הראשונים דהלכה למשה מסיני הוא שלא ילקה רק ל"ט ודאי גולה כשלקה מ' ומת על ידו, כיון שהוסיף על המלקות שמן התורה:

והוסיף הערוך לנר, דאכן זה ודאי דאפילו להרמב"ם לא אמרינן דאינו גולה בלקה ארבעים שלמות אלא דוקא בשלא אמדוהו שאינו יכול לקבל יותר מל"ט, אבל באמדוהו לכך גם להרמב"ם גולה, דאפילו באמדוהו לקבל י"ח והוסיף לו רצועה א' גולה.

אין אומדין אותו אלא במכות ראויות להשתלש.

והסתפק הערוך לנר באמדוהו לקבל עשרים דאין לוקין אותו אלא י"ח, אם הוסיף לו רצועה א' ולקה י"ט ומת אם גולה על ידו או לא, אי נימא כיון שאמדוהו שיכול לקבל י"ט לא מקרי מוסיף על האומדן ואינו גולה, או אי נימא כיון דמן התורה אין לוקין רק במכות הראויות להשתלש, א"כ כשלקה י"ט הוסיף רצועה על מה שחייב מן התורה וגולה על ידו. וסיים בצ"ע:

ובכמה מתחייב, כתב הרמב"ם [הלכות עבודה זרה פרק י"ב הלכה א'], אין מגלחין פאתי הראש כמו שהיו עושין עובדי כוכבים שנאמר לא תקיפו פאת ראשכם, וחייב על כל פאה ופאה, לפיכך המגלח שני צדעיו אפילו בבת אחת והתראה אחת לוקה שתיים, אחד המגלח הפאות בלבד ומניח שיער כל הראש ואחד המגלח כל הראש כאחד לוקה הואיל וגילח הפאות, במה דברים אמורים באיש המגלח אבל איש המתגלח אינו לוקה אלא אם כן סייע למגלח, והמגלח את הקטן לוקה. [הלכהו] ופאה זו שמניחים בצדעים לא נתנו בו חכמים שיעור ושמענו מזקנינו שאינו מניח פחות מארבעים שערות, ומותר ללקט הפאות במספריים, לא נאסר אלא השחתה בתער. ע"כ. אמנם זה שהביא מזקנינו הוא למנהג כמה היה משאיר, אמנם דעת החתם סופר בתשובותיו שמן התורה די להשאיר שתי שערות, אמנם דעת הסנ"ג להיפך, שצריך להשאיר כל השער שבפאה, ואם תלש משם אפילו שתי שערות חייב.

והמשחית פאת זקנו.

ובשולחן ערוך [יורה דעה סימן קפ"א סעיף י"א], פאות הזקן הם ה', ורבו בהם הדעות, לפיכך ירא שמים יצא את כולם ולא יעביר תער על כל זקנו כלל. (ואפילו תחת הגרון) (ב"י בשם אגרת ר"י וסמ"ג). ומה שכתב שרבו בזה הדעות, בביאור בגר"א מנאן, שריב"ן פירש שנים תחת האוזן בחודו של לחי הבולט לחוץ ושנים לסוף הלחי ואחת בשבולת הזקן, ורש"י בשבועות פירש שהלחי רחב לצד הצדעים וכל דבר רחב יש בו ב' קצוות והן ד' פאות וא' בשבולת הזקן. ורבינו חננאל פירש מקום חיבור הלחי לצדעים ב' פאות כנ"ל, וב' בגבולי השפה וא' בשבולת הזקן, ולדברי הכל החמישית בשבולת הזקן, אלא שהרא"ש כתב שם אחר כל הפירושים, ובפ"י דנגעים תנן איזהו הזקן מפרק של לחי עד פיקה של גרגרת, ומשמע מדבריו שר"ל שלפ"ז החמישית הוא בראש הגרגרת.

וכתב הרא"ש [סימן ב'], וירא שמים יצא ידי כולם ולא יעביר תער על כל זקנו, ולא כאותן המניחין חוט בכל שהוא על הפאות כי לפעמים אינו מכוון כנגד הפאות. וכן כתב הריטב"א שמתוך כל הפירושים אין לנו היתר תער אלא בשפה העליונה ותחת הגרון, וגם בזה צריך ליזהר כמו שאמרו רבותינו הצרפתים ז"ל שלא ימשוך העור שהוא כנגד הסנטר כלפי מטה וישחית בסנטר, וחסידיים ויראי חטא אין נוגעין בתער כלל בשום מקום והוא המשובח. וכבר הבאנו לעיל דעת הרמ"א דלכתחילה להחמיר אף מתחת לגרון.

והשורט שריטה אחת על המת.

ולא התבאר מה שיעור שריטה. וכתב הריטב"א דמדלא יהיב תלמודא שיעורא לשריטה ש"מ שהיא בכל שהוא.

דף כ"ב ע"ב

דף כ"א ע"ב

אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה, דאילו בס"ת כתיב ארבעים, ואתו רבנן בצרו חדא.

הר"ן בקדושין הקשה שהרי שם (לג ב) אמרינן מפני לומדיה עומדים מפניה לא כל שכן, משמע דס"ת עדיף מלומדיה. ותירץ דה"ק, כמה טפשאי דלא חוששין עכ"פ גם לכבד החכמים, כיון שהם מפרשים התורה, ובערוך לנר כתב ליישב, דזה ודאי מי שאינו חכם בתורה שבעל פה, רק שיודע לקרות ולהבין תורה שבכתב בלבד ג"כ מקרי זקן שקנה חכמה וצריך לעמוד לפניו, וא"כ הכי קאמר בקדושין ומה מפני לומדיה עומדין, דהיינו לומדי הס"ת, מפניה לא כל שכן דודאי הס"ת עצמה עדיף מלומדיה, אבל הכא איירי בגברא רבה שהוא חכם בתורה שבעל פה ג"כ, וזה עדיף מס"ת כיון שבוצר מה שכתוב בתורה:

ובספר בניהו בן יהוידע כתב, קשה, דצריך לקרותם רשיעי ולא טפשאי כיון דמבטלים מצות עשה מן התורה. ונ"ל דאיירי באותם שעושים הידור לתלמיד חכם ולא עושים קימה, ולכן אמר דלא קיימי קמי גברא רבא. ובזה ניחא לתרץ עוד דקדוק אחר דאמר שאר אינשי שלא אמר כמה טפשאי אינשי ומאי שאר, דזה ליכא למימר על כלהו אינשי, דאותם אינשי שהם תלמידי חכמים אין צריכין לעשות קימה אלא סגי להו בהידור וכנזכר בשולחן ערוך יורה דעה [פי' רמ"ד סעיף ח'], ולו"א שאר אינשי כלומר אנחנו וכיוצא בנו אם נעשה הידור ולא קימה לית לן בה דסגי לן בהידור, אך שאר אינשי דאינם תלמידי חכמים דעושין רק הידור ואין עושין קימה טפשאי נינהו:

כיצד מלקין אותו וכו'.

כתב הריטב"א, אכתוב כאן בקוצר הפירוש המוכרע בו יותר, והכי פירושו כיצד מלקין אותו כופת שתי ידיו על העמוד. כלומר שלוח בית דין כופת שתי ידיו של לוקה בבית דין על העמוד המוכן לכך נעוץ בקרקע ומוטה קצת וגבוה כשתי אמות, והלוקה כפות הוא ומוטה על אותו עמוד כאדם הנסמך על בריח דלת ותולה ידיו למטה וכופתין לו ידיו בצד העמוד המוכן לכך.

וחזן הכנסת. כלומר שמש הכנסת שהיה שלוח בית דין להלקות, אווזו בבגדיו של נדון בשפת בגדיו מלמעלה מקום כניסת הראש בחזקה, אם נקרעו שלא במקום תפירה נקרעו ואם נפרמו במקום תפירה נפרמו, פרימה היא במקום תפירה, כדכתיב גבי בני אהרן ובגדיכם לא תפרומו דש"מ קריעה דאבל שהיא שלא במקום תפר. עד שהוא מגלה את לבו. כדי שיהא המלקות בבשרו, ובקריעה זו נעשה כפוחח מלפניו ומאחוריו על כתיפו, והאבן נתונה מאחוריו של נדון, וחזן הכנסת המלקה אותו עומד עליה.

ורצועה של עגל בידו כפולה לשנים ושנים לארבעה, כי הרצועה היתה ארוכה והיו כופלין אותה ואח"כ חותכין שתיים באמצע ונעשות ארבעה, ושנים רצועות עולות ויורדות בה, ובגמרא אמרו כי הרצועות שתיים היו של חמור, האחת נתונה בין כפל הרצועה של עגל האחת והשנית בין כפל הרצועה השנית לארכה, והיו ראשי שני הרצועות עודפות על כפלי הרצועות הראשונות מלמעלה ומלמטה וזהו עולות ויורדות בה. ועוד יש לפרש הלשון כי שתי רצועות אלו היו המחבורות בתפר או בקשרים אחרים בשתי הרצועות הראשונות בענין כי כשהיו מקצרים או מארכין השתי רצועות הראשונות כמו שאמרו בגמרא היו שתי הרצועות אלו האחרות עולות ויורדות עמה כי לא יסורו מהם, וידה של רצועה זו טפח אורך ורוחב הרצועה כולה הכפולה לשנים טפח ומגעת לארכה לפי כריסו של אדם, ולכן לא נתן התנא בארכה שיעור מסויים כמו שנתן ברחבה. ומלקין אותו שליש המכות שאמרוהו מלפניו בין רדיו כנגד לבו ושני שלישים מאחוריו, י"א כנגד האחרות שמלפניו, ויש אומרים שליש על כתף זה ושלש על כתף זה, ולזה הסכים הרב ר' משה בה"ר מנחם הצרפתי ז"ל בשם רבותיו רבני איברא ז"ל, וכן היה אומר כי ההכאות האלו אינם לרוחב הגוף אלא לארכן ולכן אמרו מגעת על פי כרסו, וכן היה נוהג במכות מרדות ע"פ פירושו משנה זו.

והוסיף הריטב"א דהדבר ידוע שלא נאמרו כל הדברים האלו שבמשנה וגמרא אלא במלקות של תורה דהא עלה קיימא, ואין מלקות בזמן הזה לפי שאין לנו בית דין סמוך הראוי לכך, וכל מלקותינו אינן אלא מכת מרדות. והמפרשים הראשונים והאחרונים ז"ל נחלקו בזה, כי יש אומרים שאין מדקדקין על מכת מרדות משום דבר מכל זה, אלא שמכין אותו בין במקל בין ברצועה מכות שיראו בית דין לפי מרדו, וכן נראה מדבר רש"י בפ"ק דסנהדרין גבי כלי הדינין שאמרו שם מקל ורצועה מקל למכת מרדות ורצועה למלקות, וזהו מרדות לשון רידוי כאדם הרודה במקל או ברצועה כמו שירצה כאב הרודה את בנו והרב את תלמידו, ומכין באיזה מקום שירצו בין מלפניו בין מאחוריו, ויש שכתבו דמכות מרדות כעין דאורייתא תקנוה קצת להכותו לפניו ולאחוריו ומכות המשתלשות וברצועות של עגל ושל חמור, אלא שאין מדקדקין בכל אלו דברים השנויים כאן ולא בכפיתה על העמוד, וכן נראה מדברי רבינו מאיר ז"ל במסכת כתובות, וכתב הוא ז"ל שאין מוסיפין על מלקות ארבעים ואדרבה פוחתין מהם לעולם, ומורי ז"ל היה אומר כי מנין הרצועות כפי מה שיראו בית דין שיכול לקבל כפי רשעו ומרדו, ואם הוא של עבירה שכבר עשה יהיה במנין פחות ממלקות, אבל אם הוא על דבר העתיד כגון שמזלזל שלא לקיים דבר של תורה או של דבריהם מכין אותו עד שיחזור ממרדו, וכעין מה שאמרו לענין מלקות דאורייתא דתניא (כתובות פ"ו א') אמרו לו עשה סוכה ואינו עושה טול

לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו, וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות שלו. ועיין בנמוקי יוסף כאן דכתב דמלקים אותו באפסר, ואין שיעור למלקות אלו. ועיין עוד בכל זה במאירי.

דף כ"ג ע"א

אמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה מניין לרצועה שהיא של עגל.

כתב הבן יהודע, נ"ל הטעם שהיא של עגל ולא של שור, דהא קרא דסמין ליה כתיב שור, ואע"ג דשור בן יומו קרוי שור, קשה אמאי קפדינן דוקא על של עגל שהוא שור קטן, ואם כי עורו רך וטוב לרצועה, הנה יזדמן שור גדול ועורו רך. ונ"ל כי משורת הדין העובר על גזירת מלך חייב מיתה, א"כ אם עבר על לאו בלבד צריך שימות ואין סגי ליה במלקות, אמנם חסד זה הוא מהשי"ת שהצילו במלקות, ועדיין קשה מדת הדין טוענת נפש החוטאת היא תמות, ובמה תתפייס מידת הדין, ופרשו כי הקב"ה יחשוב את החוטא כקטן שחטא שיש לו דין שוגג דפטור ממיתה, וכמ"ש המפרשים על פסוק [הושע י"א א] כי נער ישראל ואוהבהו, שאדון אותם כדין נער כדי לשכך מדת הדין, ולכן עשה חסד זה עם החוטא לפטרו במלקות במקום מיתה, וגם המלקות אומדין אותו כשיעור שיוכל לסבול שלא ימות בו, ולכן מביאים רצועה של עגל שהוא שור קטן, לרמוז לו אל תחשוב שאתה ניצול במלקות זה ע"פ שורת הדין, אלא תדע שאתה חייב מיתה, ועשה הקב"ה חסד עמך לדון אותך כדין נער קטן להצילך ממשפט מות, וכל זה בחסד.

ובני ידידי כה"ר יעקב נר"ו פירש הטעם, כי חטא ישראל היה בעגל שעשו אותו צורת עגל ולא צורת שור גדול, וידוע שאם לא היו עושין העגל קודם שיוריד הלוחות לא היו חוטאים עוד, כי אז היתה פורחת מהם זוהמת הנחש לגמרי ולא היה שולט בהם יצר הרע, לכן לזה החוטא מלקין אותו ברצועה של עגל להורות כי העגל גרם לזה שיחטא וישלש בו יצר הרע, ולכן המלקות הוא ארבעים חסר אחת, כי העגל עשו אותו ביום ט"ל שלם, אך הם חשבו שהוא יום ארבעים שלם, ולכן התורה אמרה ארבעים יכנו [דברים כ"ה ג], והם מלקים מספר ט"ל הסמוך לארבעים, עכ"ד נר"ו:

ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המבזה את המועדים כאילו עובד עכו"ם וכו'.

ומדוע הדבר חמור כל כך, כתב רבינו המהר"ל, דבר זה מבואר, כי המועד הוקבע שיהיו חוגגין אל הש"י ועובדים עבודתו יתברך, והוא נקרא מועד מלשון ונועדתי לך, כי השנים שהם מתחברים ומתועדים יחד נקרא מועד, וכן הרגל הוא שיהיה הש"י מתוועד עם עמו ומתחבר להם, ומי שמבזה את המועדות כאילו אינו רוצה בחבור הזה

ומתדבק באחר. ולכך אמרו (יומא נ"ד א') כשהיו ישראל עולים לרגל היו מגביהין להם הפרוכת והיו מראים להם את הכרובים שהם מעורים זה בזה, להראות חיבתם לפני המקום, כי עלייתם לרגל הוא עצם החיבור שנקרא מועד, ולפיכך אז היו מראים להם זה. ולכך אמר המבזה את המועדות, ולא אמר המבזה הרגלים כלישנא דקרא.

והבן יהודע כתב לבאר, נ"ל הטעם דעובדי ע"ז טוענים אם אין הקב"ה חפץ בעבודה זרה למה אינו מבטלה, ואנו משיבין להם מעשה ידי אדם עדיף, וראיה דמעשה ידי אדם עדיף הוא מן המועדים, דמסרם הקב"ה לבית דין אשר תקראו אותם במועדים [ויקרא כ"ג ד], אתם כתיב אפילו מוטעין וכו' [ראש השנה כ"ה], וא"כ זה המבזה את המועדים, נראה דלא סבירא ליה מעשה ידי אדם עדיף לכך כאילו עובד ע"ז:

ובמה מדובר, הריב"ן פירש דקאי על חולו של מועד, וכתב הערוך לנר, כן פירש גם הרשב"ם בפסחים (ק"ח א ד"ה כל המבנה), והתוס' בחגיגה (יח א ד"ה חוש"מ) חלקו עליו וסבירא להו דאיסור מלאכה בחול המועד אינו אלא מדרבנן, וא"כ המבזה את המועדות, על כרחך על י"ט קאי ולא על חול המועד, ע"ש. ולפי זה נראה דריב"ן ג"כ סבירא ליה כרשב"ם דמלאכת חול המועד היא מן התורה, וגם נראה כן דעת רש"י דבסנהדרין (צט א ד"ה מועדות) מייתי קרא דדבר ד' בזה על מבזה את המועדות, ופירש רש"י שם דהיינו חול המועד הרי דקרא מבזה חול המועד מבזה דבר ד', א"כ מן התורה הוא, וגם טור א"ח (סי' תקל"ו) כתב בשם הרי"ף דמן התורה הוא, וכן כתב המרדכי בשם ר"א ממיץ, אבל הרמב"ם והרא"ש והטור סבירא להו כהתוספות דמדרבנן הוא כמבואר (סי' תק"ל), והנה התוספות בחגיגה שם כבר כתבו ג"כ בשם רש"י דסבירא ליה דהוא מן התורה ממה שכתב במ"ק (יא ב). אכן לפי מה שכתבו התוספות בעצמם דמה דאמרינן (שם) דמלאכת חול המועד מדאורייתא י"ל דכעין דאורייתא קאמר, כיון דיש לו סמך מן התורה.

ואמר רב ששת משום רבי אלעזר בן עזריה כל המספר לשון הרע, וכל המקבל לשון הרע, וכל המעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים.

כתב הערוך לנר, כבר פירש המהרש"א בחידושי אגדות משום דכתיב ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ובעל לשון הרע חורץ לשונו לכך גרע מכלב וראוי להשליכו לפניו. וכתב דבזה נראה לבאר הפסוק ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו למאיש ועד בהמה למען תדעון אשר יפלה ד' בין מצרים ובין ישראל, דצריך להבין מה צריך ראייה לזה כיון שנראה לעין שבכורי מצרים מתו ולא בכורי ישראל, ואם צריך ראייה מה ראייה מלא יחרץ כלב לשונו, אבל ע"פ הנ"ל יש לבאר, דכבר אמרו רז"ל דלא היו ישראל מצד מעשיהם ראויים

ולא היה ראוי שיהיה פחות מן השור שמכיר קונוהו וירא ממנו ולכך היו הרצועות של שור ושל חמור.
תנא של חמור.

דייק הערוך לנר דממה דקאמר אמר הקדוש ברוך הוא יבא מי שמכיר וכו' נראה דמה דתנא של חמור הוא הלכה למשה מסיני:

תנו רבנן הגדול שבדיינין קורא, השני מונה, והשלישי אומר הכהו.

דייק הערוך לנר דמזה נראה דצריכין להיות אצל המלקות בית דין של שלשה, וקצת קשה מנא לן, שהרי מכות בשלשה ילפינן בסנהדרין מדכתיב ושפטום שנים ואין בית דין שקול, ע"ש, והרי זה לא כתוב רק בבית דין שדינן אותו להתחייב מלקות, אבל להלקות אותו בזה כתיב והפילו השופט לשון יחיד, וא"כ משמע דבזה לא בעינן שלשה. וכתב ליישב דהנה מה שפשוט בכל מקום דמלקות צריך אומדנא לא מפורש הטעם בסוגיין, אבל מצאנו טעם לזה בכריתות (יא א) דיליף רב אשי כן מדכתיב בקורת תהיה בבקור תהא, ע"ש. וברמב"ם בפירוש המשניות ובברטנורא כתבו דאתי כן מדכתיב לא יוסיף מכלל דאם צריך לגרוע גורע, ע"ש. הרי דכתיב קרא דצריך לאמוד את המחוייב מלקות, ואפילו ליכא קרא על כרחך הלכה למשה מסיני הוא, דאם לא כן איך אפשר לגרוע ממלקות נגד דין התורה, והיינו צריכים לומר או ילקה ארבעים, או אם לא יכול לקבל יפטר לגמרי, וכיון דמזה מוכח דעכ"פ האומדנא הוא מן התורה, וכפי הנראה לעיל גם אם אמדוהו בתחלה ליותר וכשלקה מקצת ראו שאין יכול לקבל אין הולכין רק אחר אומדן השני, וכיון דלפי זה היה צריך אומדנא על כל מכה ומכה, לכן אתי שפיר ג"כ שהיה צריך בית דין של ג' בשעת מלקות.

דף כ"ג ע"ב

ומה אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו מקבל שכר, גזל ועריות שנפשו של אדם מתאזה להן ומחמדתן הפורש מהן על אחת כמה וכמה שיזכה לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.

דייק רבינו המהר"ל דמכאן משמע שידוע מתן שכרן של מצוה, שהרי יליף ק"ו שיש על מצוה שיש עליה צער יותר שכר, ויש להקשות על זה דהא אמרו (אבות פ"ב) שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות, ואם כן אפשר שעל מצות שלוח הקן ומצות דם יש יותר שכר מן מצוה אחרת אף שהיא יותר גדולה מהם. וביאר המהר"ל דמה שכתב אצל שלוח הקן למען יטב לך והארכת ימים, על כרחך פירושו כי השכר הזה הוא בשביל ההוצאה המועטת שיש לאדם על המצוה, ואין הכתוב מדבר משכר המצוה עצמה, דאם כן למה כתב במצוה זאת השכר ולא בשאר

להגאל כדכתיב גוי מקרב גוי, דהללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, רק המדה טובה היתה ביניהם שלא היו בעלי לשון הרע כמו ששבחו אותם בזה חז"ל. ולכן משה רבינו כשראה דתן ואבירים שהיו דלטורין כשהרג את המצרי אמר אכן נודע הדבר שמא מעתה אינם ראויים לגאול כמו שהביא רש"י בחומש, הרי שגם משה רבינו הכיר את התנאי שיהיו ראויים להגאל אם ישמרו פיהם שלא לדבר לשון הרע, ובאמת לא היו בהם רק דתן ואבירים בעלי דלטורין והשאר נקיים היו, וזה היה מעלתם הגדולה על המצרים שעשתה אותם להיות ראויים להגאל. והראיה שלא היו בהם דלטורין היתה שלא חרץ להם כלב לשונו, דאם היו בעלי לשון הרע הרי אדרבא היו ראויים להשליכם לכלבים, ולכן בעת הגאולה בשעת מכת בכורות רצה הקדוש ברוך הוא השופט צדק ואמת להורות נגד המקטרגים למה יפלה בין מצרים ובין ישראל ומוציא גוי מקרב גוי, וזה הראה ע"י שלא חרץ כלב לשונו, שזה ודאי אינו בטבע שאפילו כלב אחד לא יחרץ לשונו, בפרט בעת צעקה שהיתה בכל ארץ מצרים, אם לא שע"פ ציווי הקדוש ברוך הוא נעשה להראות עי"ז שראויים ישראל להגאל ע"י שלא היו בעלי לשון הרע:

תנא של חמור כדדריש ההוא גלילאה עליה דרב חסדא ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו ישראל לא ידע וגו' אמר הקדוש ברוך הוא יבא מי שמכיר אבוס בעליו, ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו.

ביאר רבינו המהר"ל, כי לכך היתה הרצועה של עגל שהוא שור ושני רצועות של חמור היו עולות ויורדות בו, עד שיהיו הרצועות של מלקיות של שור ושל חמור, על שם ידע שור קונוהו וחמור אבוס בעליו. ומפני שהאדם חטאו ע"י גוף ונפש, ואמר הכתוב כי אלו שניהם מכירין קונם, והגוף שהוא דומה לחמור שהוא חומר בלבד, והשור דומה לנפש שיש לו כח וכתוב (משלי י"ד) רוב תבואות בכח שור. והכתוב אומר כי אלו שניהם הם שומעים ומשעבדים עצמם לאדון שלהם, ואלו הגוף והנפש אינם שומעים לאדון שלהם הוא הש"י, לכך ילקה באלו שניהם.

וביאר עוד שם, כי אלו השנים הם שונים זה מזה, השור מכיר קונוהו אשר מושל עליו בכח ומחמת היראה הוא מכיר אדון שלו, והחמור מכיר את אדון שלו מחמת הטובה אשר הוא מקבל ממנו אכילה ושתייה, כי החמור שאין בו דעת כלל ומכיר את הטוב שהוא האבוס ודבר זה מכיר החמור, והשור יש בו דעת יותר וידע כי האדון רודה בו בכח ומפני כך יש לו יראה ממנו. והאדם היה לו להכיר הטוב שהש"י עושה עמו ומזה היה ראוי שיהיה לאדם האהבה ולא יעבור מצות בוראו, כי לא היה ראוי שיהיה גרוע מן החמור שמכיר הטוב של אדון, כך היה ראוי לאדם להכיר הטוב של בוראו ויעשה מצותיו. והיה לו להכיר הרע שהש"י מביא עליו אם עובר מצות בוראו,

מצות, אלא על כרחק הכתוב בא ללמוד ק"ו, ומה אם מצות שאינו רק באיסור וכו', אם כן אין הכתוב מדבר משכר המצוה עצמה רק מן השכר שיש בשביל ההוצאה או הטורה. דודאי יש בזה שני דברים, הבחינה האחת מצד המצוה שה"י נותן שכר בשביל המצוה אף שאין בה טורה והוצאה כלל שנותן שכר על המצוה עצמה, דמכל מקום יש שכר עליה. ושכר זה אין אתה יודע מתן שכרן של מצות שהוא מצד המצוה עצמה, ויכול להיות שיש שכר יותר על קלה מבחמורה, כי אין השכר תולה כלל בקלות ובחמורות. אבל השכר שיש בשביל הטורה וההוצאה, וכמו שאמרו (אבות פ"ה) לפום צערא אגרא, בודאי השכר הוא לפי הטורה והוצאה שיש לאדם.

וכן גבי דם פירוש, דמה שאמר למען יטב לך לא נאמר בשביל המצוה עצמה, רק השכר הזה בשביל שלפעמים חומד האדם לדם בשביל שהוא רעב אף על גב שנפשו של האדם קצה בו, ועל זה השכר באה כדי ללמוד ק"ו, דאל"כ למה כתב למען יטב לך גבי דם ביותר משאר מצות. ועוד כי אין שכר על מצות לא תעשה רק בשביל הצער ולא בשביל המצוה עצמה, דהכי איכא בפ"ק דקדושין (ל"ט ב') דהא דתניא יושב אדם ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה היינו כשבא דבר עבירה לידו. דהיינו שאין שכר על מצות לא תעשה בעצמם רק כשבא עבירה לידו ומתאוה לעבירה וכופה את יצרו ונותנין לו שכר בשביל הצער שכופה את יצרו. ומעתה מה שאמרה תורה בדם למען יטב לך היינו כשבא עבירה לידו דהיינו שמתאוה לדם ואינו אוכל ונותן לו השכר הזה למען יטב לך ולבניך, ק"ו עבירות שהאדם מתאוה להם לגמרי שיש שכר על זה.

רבי חנניא בן עקשיא וכו'.

כתב הרמב"ם בפירוש המשניות לבאר זה, דמיעיקרי האמונה בתורה כי כשיקיים אדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא ישתף עמה כוונה מכוונת העולם בשום פנים אלא שיעשה אותה לשמה מאהבה הנה זכה בה לחיי העולם הבא, ועל זה אמר רבי חנניא כי המצות בהיותם הרבה אי אפשר שלא יעשה אדם בחייו אחת מהם על מתכונתה ושלמותה, ובעשותו אותה המצוה תחיה נפשו באותו מעשה, וממה שיורה על העיקר הזה מה ששאל רבי חנניא בן תרדיון מה אני לחיי עוה"ב, והשיבו המשיב כלום בא מעשה לידך, כלומר נזדמן לך לעשות מצוה כהוגן השיבו כי נזדמנה לו מצות צדקה על דרך שלמות ככל מה שאפשר וזכה לחיי העוה"ב, ופירוש הפסוק (ישעיה מב) ה' חפץ למען צדקו, לצדק את ישראל, למען כי יגדיל תורה ויאדיר:

ויש מקשים על דברי התנא מה שאמר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, דהדעת נותן היפך זה, שמפני זכות טובת ישראל

היה לו לתת להם מצות מועטות ולא מצוות הרבה, כי במצות הרבה יש לחוש שמא יעבור ומה זכות להם כאשר הרבה להם מצותיו. וכתב המהר"ל דהפירוש הוא שהש"י רוצה לזכות ישראל בעל כרחם מפני שהוא יתברך רוצה שיהיו זכאין על כרחם, ולא אמר רצה הקדוש ברוך הוא להיטיב לישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, כי היה זה משמע שהיה עושה בשביל טובת ישראל, ואם הם אינם רוצים היו יכולים לומר לא הן ולא שכרן. אבל אין הדבר כך רק אמר רצה הקדוש ברוך הוא לזכות ישראל, כלומר שיהיו זכאים במעשים, כי הוא יתברך צדיק וחפץ בזכאים דצדיקים.

לפיכך הרבה להם תורה ומצות.

כתב הבן יהוידע, פירוש תורה של מצוות אלו שלא היה צורך לצוות אותם עליהם, והיינו ר"ל לא מבעיא שישלם שכר מצות אלו, אלא גם על תורה של מצוות משלם שכר של לימוד. אי נמי קאי על ספר בראשית שאין בו מצוות אלא רק מעשים שנעשו בדורות, אפילו הכי משלם שכר תורה זו של ספר בראשית:

והריב"ן פירש מה שאמרו הרבה להם וכו' שכתב כמה אזהרות שאין לך אדם שאין קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשים מהם, וזה לכאורה סתירה אם קץ בהם א"כ אינו פורש מטעם מצוה, ואיך יקבל שכר על הפרישה, וכתב הערוך לנר לבאר דמבואר בתורת כהנים סוף פרשת קדושים הובא ברש"י בחומש שם ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי, שלא יאמר אדם אי אפשר בבשר חזיר אלא אפשרי והקב"ה צוה עלי, שעי"ז פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים, ע"ש. א"כ כמו כן צריך להיות כוונת האדם בפרישה מדברים שקץ בהם בטבע שיחשוב מה שאני פורש איני משגיח כלל על טבע הדבר דאפילו הייתי מתאוה לו, מכל מקום הייתי מוכן לפרוש מפני כבוד הבורא, ועי"ז מתחזק בעבודת ד' כדכתיב להיות לי וזה הכפל יגדיל תורה ויאדיר, כאילו אומר מפני שני טעמים הרבה תורה ומצות, האחד ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה, פי' להרבות לו שכר על שפירש מעבירות, וגם חפץ בכך למען יאדיר ויתחזק במצות ד', ולכן הפסיק בתיבת תורה בין יגדיל ובין ויאדיר.

וגם יש לפרש דהנה אמר הרבה להם תורה ומצות, והכפל בזה י"ל דע"י שנתרבה התורה בדברים שלא היה צריך לצוות ישיגו ישראל ב' זכויות, דהיינו ע"י לימוד אותן דברים, כגון פ' שרצים ונבילות, וע"י שפורשים מהם לכבוד הקדוש ברוך הוא, וזה דקאמר ד' חפץ למען צדקו, לצדק את ישראל יגדיל תורה, ויקבל הלומד שכר ויאדיר, ויקבל שכר ג"כ המתחזק ומתאדיר עצמו להיות פורש מהם לכבוד הקדוש ברוך הוא:

א"ר יהושע בן לוי שלשה דברים עשו ב"ד של מטה

והסכימו ב"ד של מעלה על ידם, מקרא מגילה, ושאלת שלום בשם, והבאת מעשר.

כתב הריטב"א, דהיינו אף על פי שנראים כנגד התורה הסכימו עמהם, מקרא מגילה, שהוסיפו מצוה מחודשת בישראל שאינו בתורה כלל, והכתוב אומר לא תוסיף עליו ולא תגרעו ממנו, ואומר נמי אלה המצוות ודרשינן (תמורה ט"ז א') אלה שאין שום נביא רשאי לחדש דבר מעתה, ושאלת שלום בשם, אף על פי שנראה כמזכיר שם שמים לבטלה שיש בו לא תשא, אלא עשו כן משום עת לעשות לה' הפרו תורתך לפי ששכחו שמו של הקדוש ברוך הוא כמו שנאמר (עמוס ו') ואמר הם כי לא להזכיר בשם ה', והבאת מעשר, פירוש שיביאו כל אחד מעשרותיו לאוצר ידוע והיה נחלק שם ע"י בית דין, והתורה נתנה טובת הנאה לבעלים לתתו לכל כהן שירצה כדכתיב ונתת ללוי וגו', ועשו כן מפני שיש שהיו מזלזלי בנתינת מעשרותיהם, ויש שהיו נותנין אותם למי שאינו הגון, וזה היה בימי חזקיה ולכך הכין לשכות להביא שם המעשרות, וכן היה בימי עזרא כד קנסינהו ללויים כדאיתא ביבמות (פ"ו ב').

והוסיף רבינו המהר"ל ביאור בזה, דאף על גב שאין נביא רשאי לחדש על מצות תורת משה, מ"מ אלו ג' מצות עשו בית דין של מטה והסכימו עליהם בית דין של מעלה, דאלו ג' מצות לגודל התועלת בהם אלו ג' מצות עשו בית דין של מטה והסכימו על זה בית דין של מעלה. מקרא מגילה שיהיה זכר לנס שהש"י אין עוזב ישראל ודבר זה לגודל תועלת, ושאלת שלום בשם להרגיל שמו יתברך בפי הבריות ע"י שלום, שאסור להזכיר שמו בחנם ולא יהיה שמו מורגל בפי הבריות, לכך הרגילו שמו יתברך לשאול שלום בשם, והבאת המעשרות שגורם ברכה.

וכתב עוד לבאר יותר בפנימיות, דעוד יש לדעת כי המצות שהם מן התורה הם מן הש"י ומצות שהם דרבנן הם שגזרו בית דין של מטה, ויש מצות ע"י שניהם שגזרו בית דין של מטה והסכימו על זה בית דין של מעלה. ודבר זה שגזרו בית דין של מעלה ושל מטה הוא חבור תחתונים ועליונים, ולפיכך אלו שלשה מצות לקשר ולחבר האדם שהוא בתחתונים עם העליונים, כי יש בו שלשה דברים שצריך לקשר אותם עם העליונים, האחד הוא השכל באדם, וכנגד זה תקנו מקרא מגילה כי השכל מכיר בנס ונותן שבח והודאה למי שעשה הנס, ודבר זה ידוע כי השבח והודאה שייך לשכל שמכיר בוראו, ושאלת שלום לחבירו בשם לחבר את האדם בו יתברך מצד הגוף, כי הגוף הוא צריך לשלום ולפיכך תקנו שישאל בשלום חבירו בשם שבלתו אין לאדם שלום, והבאת המעשרות הוא חבור לאדם מצד הממון שנותן מעשר ממון שלו ובזה האדם יש לו חבור אל הש"י בכל.

עד שיבלו שפתותיכם מלומר די.

כתב המהרש"א דהמכוון בזה נראה דר"ל דעל הברכה שהיא בנגלה על הרבוי ביותר יאמר האדם די שאין צריך לו כ"כ, וע"כ אמר אחר שתהיה הברכה לכם יתרבה הדבר ויבלו שפתותיכם מלומר עליו די דהיינו שתהיה הברכה מצויה בסמוי מן העין שלא ירגיש האדם בו לומר די, וז"ש והריקותי לכם ברכה שתהיה הברכה בהרקה, דהיינו סמוי מן העין, וכשהוא בכלי שגם מה שאתה מריק ממנו לא יחסר ממנו דהיינו שישאר בכלי כאילו הוא מלא וכיוצא בזה שתהיה הברכה בסתר בענין שאין אתה אומר די, כאמור ואכלתם לחמכם לשובע אוכל קמעה והוא מתברך במעיו וק"ל:

א"ר אלעזר בג' מקומות הופיע רוח הקודש: בבית דינו של שם, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה.

הקשה הבן יהודע, והלא כמה פעמים הופיע רוח הקודש בבית קול בזמן התנאים, חדא בזמן הלל ושמאי שאמרה בת קול אלו ואלו דברי אלהים חיים והלכה כבית הלל, וכן בעובדא דרבי אליעזר בתנורו של עכנאי שיצאה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו, וכן בזמן שגזרו על רבן גמליאל הריגה והפיל עצמו אותו הממונה עליו מן הגג וניצול רבן גמליאל, ויצאה בת קול ואמרה שהוא מזומן לעולם הבא, וכן הוה גם כן בעובדא דרבי חנינא בן תרדיון, וכן ביום פטירתו של רבינו הקדוש. ונ"ל דכאן נקיט מקומות שיש להם רמז ואסמכתא בכתובים, ועוד כאן נקיט על זמן שהיו נביאים מתנבאים בעולם דלא הוה צורך בבית קול ויצאה בת קול, אבל בזמן דליכא נביאים אין זה חידוש דאתמר בגמרא שהיו משתמשין בבית קול:

דרש רבי שמלאי שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איברי של אדם.

הרמב"ן בספר המצות (שרש א') האריך בזה לבאר אם מנין זה נמסר למשה מסיני ומסיק שכן נמסר למשה וכל אחד מודה בזה, ומי שסבירא ליה במצוה א' שהיא רשות ע"כ מכנים מצוה אחרת תחתיה אלא שהגמרא לא חשה לבאר, אבל לדעת בה"ג החכמים מנו המצות כן, אבל מפי משה לא נמסר מנין, ע"ש:

דף כ"ד ע"א

ד' דברים גזר משה וכו'.

כתב רבינו המהר"ל, פירוש, כי מצד שמשה היה איש אלקים וכל הנהגתו בדין ובמדת היושר והאמת ואין כאן

שום חסד כלל, ולכך גזר משה רבינו ע"ה במדת הדין והאמת על ישראל כי ראוי מצד האמת ח"ו האבוד לישראל בין הגוים, אבל יודע היה משה כי ישראל לא יהיו נאבדים, ויעמיד הש"י להם נביאים שיהיו מבטלים הגזירה. כי שאר הנביאים שאין מדריגתם כ"כ ואין מדתם מדת הדין לגמרי, ואם יש במדריגתם מדת הדין הוא רפה, ולכך היו מבטלים גזירת משה רבינו ע"ה עד שהיה נוהג עם ישראל במדת הדין רפה. ולכך היה ירא רב ממדתו של משה ואבדתם בגוים.

בא ישעיה והעמידן על ו' כו'.

כל אלו שאמרו בא זה והעמידן כך ובא זה והעמידן כך, אין הכונה שבאים אלו במקום תרי"ג מצוות, אלא כל אלו הם כללים הכוללים מצוות רבות, ומה שאמר בא זה וכו' ובא זה וכו', אין הכונה שבאו זה אחר זה, דחבוק היה בוצן אלישע כמבואר בזוהר, וישעיהו בימי חזקיהו, וכו' מיכה קדם לו, אלא הכל מודים דקודם שהתמעטו הדורות שהיה בהם כח לקיים את כל התרי"ג בכל פרטיהם, דבאמת גם התרי"ג הם כללים למצוות רבות, כמו שהביא רבי אברהם בן הגר"א בשם אביו הגר"א בספר מעלות התורה, היו אז מחוייבים לדקדק בכל פרטיהם ופרטי פרטיהם, אולם גם הם ידעו שיש כלל שכולל הכל, ויש כללים קטנים יותר שכולל כל אחד פרטים רבים וכן הלאה, וכל אחד מנביאים אלו הביא כללים אחרים, ומובן שתמיד אזלינן מן הכבד אל הקל, מתרי"ג עד מצוה אחת שהיא יסוד הכל, וכל דור ודור לפי ערכו ידע במה להשקיע את עבודתו וכוחותיו, והרי זה כאילו חזר והעמידם על פחות כללים, אמנם מסקנת הגמרא דבא חבוק והעמידם על אחת, וצדיק באמונתו יחיה, דיסוד הכל היא האמונה, וגם מטרת כל המצוות כולן להגיע לאמונה האמיתית, והרי זה יסוד שממנו הכל בא ואיליו הכל שב, דהמאמין מקיים המצוות, והמצוות מביאות אותו יותר ויותר לאמונה.

ואמר ישעיהו כללים היותר מצויים ושאיין אדם נמלט מהם וכ"א כולל חלק גדול מן המצוה, ואמר בא מיכה והעמידן על ג' כו', שהם יותר כוללים ומוסכמים גם בהנהגות הישרות בין בני אדם, והם משפט ואהבת חסד והצנע לכת, ואמר והצנע לכת עם אלקיך, שלא לעשות המצוות בשתוף ד"א רק לש"ש.

ואמר שבא ישעיה ופיחת מהן והעמידן על שנים היותר כוללים בין איש לחבירו והם משפט וצדקה, ואמר שבא חבוק וכו' שנאמר וצדיק באמונתו יחיה, וע"ז רמז דוד בתמני אפי' שאמר כל מצותיך אמונה וגו', ר"ל שכל המצוות נכללים במצוה הראשונה שהיא אמונה ששמענו מפי הגבורה וכמו שהעמידה חבוק שנאמר וצדיק באמונתו יחיה וגו'.

וכתב הערוך לנר, כבר יגעו הראשונים לבאר דכי

סלקא דעתך דדוד והנביאים פטרו ישראל מן המצוות שצוה הקדוש ברוך הוא בסיני, ולענ"ד אפשר לומר כיון דאמרין במתניתין וחי בהם דיושב ובטל נותנים לו שכר כעושה מצוה, ועל זה אמר רבי שמלאי דשס"ה לאווין הם כנגד ימי החמה, ורמ"ח כנגד עשה, וא"כ נאמר כמו שמי שחסר לו אפילו יום א' בשנה חסר לו השנה, וכן מי שחסר לו אבר אינו אדם שלם, כמו כן לא נעשה האדם שלם רוחני לקרות חי, אלא ע"י כל המצוות יחד דהיינו או שיקיימם, או שיסייע בקיומם, או שיעסוק בתורה באותן מצוות שאי אפשר לקיימם ומי שחדל מכוזה אפילו במצוה א' לא יהיה שלם, לכן בא דוד והעמידן על י"א לומר אפילו לא קיים אלא אותם י"א ישכון באוהל ד' ובהר קדשו, דהיינו שיזכה לקרות חי לחיי העה"ב, ולכן אמרין כל ישראל יש להם חלק לעה"ב, רק מי שאין אמונתו שלמה, והיינו ע"פ חבוק שהעמידן על אחת דצדיק באמונתו יחיה, דאף דהמרבה במצוות ובכבוש יצרו מרבין שכרו, והממעט ימעיטו לו, מכל מקום חלק מה בעה"ב יש לכל ישראל המאמין ולא נשלל מזה רק מי שאינו מאמין בתורה שבכתב ושבע"פ, דהיינו האומר אין ת"ח ואפיקורוס שמבזה הת"ח שהם נושאי תורה שבע"פ, והכוfer בתחיית המתים שאלו אינם בכלל אותם שנאמר עליהם וצדיק באמונתו יחיה:

הולך תמים זה אברהם.

כתב הערוך לנר, לא רצה לומר שדומה לאברהם וליעקב ולשאר צדיקים דקחשיב לקמן, דא"כ מאי קולא הקל דוד, הרי אין לך קושי גדול מזה להתדמות לאבות העולם, אלא רצה לומר שמתנגע להתדמות למדות הללו שנתפארו בצדיקים האלה, דהיינו להתהלך בתמימות לפני הקדוש ברוך הוא, דהמצוה שעושה כל כוונתו לשם שמים, שזהו תמימות שאין בה שום בקשת תועלת העולם הזה, ואף שאינו דומה לאברהם שכל חייו היה רק קיום מצוות הקדוש ברוך הוא, מכל מקום בענין מדת התמימות רוצה להתדמות לו, וכן במדת לעבוד באמונה שהוא מדת פועל צדק דאבא חלקיה ובמדת אהבת האמת של יעקב, וכן בשאר המדות דקחשיב, ואף שהצדיקים דקחשיב נתעלו במדות הללו בכמות ואיכות הרבה, מכל מקום יזכה אם יש בו רק התאמצות להתדמות להם בזה:

וכתב הבן יהוידע, קשה אם צריך להיות כאברהם אבינו ע"ה איך סגי ליה בי"א והלא אברהם אבינו ע"ה קיים כל התורה כולה כמפורש במשנה [סוף קדושין] על פסוק [בראשית כ"ז ה'] וישמור מצותי חקותי ותורותי. ונ"ל הכונה שילך במדה טובה אשר נשתבחה בה אברהם והוא קיימה תחלה וזו היא מצות גמילות חסדים שבה יהיה האדם תמים, כי אי אפשר לקיים כל מצות עשה כולם, אבל אם יעשה גמילות חסדים עם בני אדם הן חולים שנטו למות הן שבוים וכיוצא הרי זה יש לו חלק בכל מצוות שעושים, וכן אברהם שנאמר בו קיים כל

זה המקרב את קרוביו.

פירש הריב"ן לא סבל חרפת קרוביו, וכתב הערוך לנר דלפי פירוש זה ה"ק, אם רואה שקרובו בחרפה אינו סובל לראותו כן אלא מקרב אותו ומסיר חרפתו ממנו:

נשבע להרע ולא ימיר כגון רבי יוחנן.

כתב הבן יהוידע, נראה הכונה דרבי יוחנן כשהיה רואה אנשי ריש גלותא באים להזמין אותו היה מקדים לידור תענית עד שיגיע לביתו קודם שיזמינו אותו כדי שכאשר יזמינו יאמר להם אני בתענית ולא ישקר, ואחר שחזרו השלוחים למקומן בטלה הסיבה אשר נדר מצידם והיה יכול להתיר לעצמו, ועם כל זה אם היה מזדמן לו אכילה קודם שיגיע לביתו לא היה אוכל אלא ממתין להשלים נדרו ולא יאכל אלא עד שיגיע לביתו, וכן ענין זה הוא אצל כל אדם שנשבע להרע כגון שנשבע שלא יאכל ולא ישתה, שזו שבועה שקראה הכתוב להרע, וסיבת שבועה זו היתה בשביל שראה אנשים שאין מהוגנים להזמינו שיאכל עמהם, ולכן קפץ ונשבע, ובאמצע היום בטלה הסיבה, ישאר בשבועתו ולא ימיר, וכמ"ש גבי רבי יוחנן:

על מטה של חבלים.

כתב הבן יהוידע, רמז בזה שעשה אביו חבלות הרבה בנפשו לכן גררו על של חבלים. אי נמי כל חבל הוא שזור משלשה כנודע, ורמז אביו שיש ביד אביו ג' מינים שהם חטא ועון ופשע:

הולך צדקות זה אברהם.

כתב הבן יהוידע, פירוש תחלה נוהג מאיליו בדבר טוב שאינו חייב בו, ואחר שנהג בו נעשה חובה, וזהו צדקה ומשפט, תחלה צדקה ואח"כ נעשה משפט. ומה שאמר דובר מישרים זה שאינו מקניט חבירו ברבים, פירוש על דרך [משלי ט' ה'] אל תוכח לץ להדיח פן ישנאך, אלא הוכח לחכם שאין בו חטא ואז ישמע הלץ ויבין וממילא יאהבך מפני שלא ביישתו, וכמ"ש המפרשים ז"ל, וכן כאן דריש מ"ם של מישרים אות השמוש וכאלו אמר מן ישרים, כלומר דובר בבני אדם ישרים שלא חטאו, ואז יבינו החוטאים ויקחו מוסר לנפשם:

והלא דברים קל וחומר ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעא אמרה תורה והצנע לכת, דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה.

כתב הערוך לנר, על פי זה אמרתי ליתן טעם מה שצוה הקדוש ברוך הוא בפרשת במדבר כשהורידו המשכן איך יכסו את כלי המשכן, דהארוך היה צריך ג' כסויים הפרוכת וכסוי עור תחש ובגד תכלת. וכן השלחן היה צריך ג' כסויים, בגד תכלת, בגד תולעת שני, ועור תחש. להמנורה היו ב' כסויים, בגד תכלת, ומכסה עור תחש. וכן למזבח הזהב היו ב' כסויים אלה וגם למזבח העולה היו ב' כסויים

התורה כולה היה גם כן על דרך זה כי הוא היה מגייר גרים שעל ידו מקיים מצוות ואז יש לו זכות בכולם, ולכן אמר לו השי"ת התהלך לפני והיה תמים כלומר התהלך במצות גמילות חסדים ששרשה במידת החסד שהיא לפני תמיד, כי השי"ת רב חסד אפילו בעת הרוגז, ולכן אומרים בתפלת שמונה עשרה הטוב כי לא כלו רחמך המרחם כי לא תמו חסדיך, וכן הכתוב אומר [איכה ג' כ"ב] חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, ולזה אמר הולך תמים זה אברהם, זו מדת גמילות חסדים שנתנה לאברהם כי אין מי שקיים עמוד גמילות חסדים כמוהו. ומה שאמר העמידן על י"א אין הכונה שפטור מן הנשאר אלא הכונה שאם יש לו י"א אלו בטוח שהוא בן עולם הבא ויעזרהו הקב"ה להשלים השאר:

אולי ימושני אבי.

ואיך שייך זה ללא רגל על לשונו. וכתב הערוך לנר די"ל דמפרש הכתוב כך שמי שרגיל בלשונו לדבר שקר וכזב יכול להתנכר עד שלא ניכר בקל אם דיבר שקר או אמת, אבל מי שאינו רגיל בכך אזי ניכרים דברי שקר אצלו ע"י שמדבר פעם כה ופעם כה שהוא כתועה בדרך לא ידעו מתמול שלשום, וזה שאמר יעקב אבינו אולי ימושני אבי. וא"ת למה יסופק עד שימושני, ע"ז משיב והייתי בעיניו כמתעתע שיראה שאין אני מדבר שפת נכון כשוקט על האמת, ובוזה אתי שפיר פירוש הפסוק מה שאמר כמתעתע, דמתעתע ה"ל, אלא ה"ק שמא ימושני ע"י שאהיה בעיניו כתועה על הדרך שאינו הולך ברגל נכון והשקט אלא פונה לכאן ולכאן, וכמו שאירע באמת ליעקב שלא ידע לשנות עצמו ולדבר שקר עד שהרגיש בו יצחק ואמר גשה נא ואמושך בני, וא"כ מזה ראייה שיעקב אבינו היה רגיל במדה הטובה שלא רגל לשונו לדבר שקר וכזב:

והבן יהוידע כתב, קשה מאי יליף מפסוק זה דקאמר חשש דמסתבר כפי הטבע שיהיה נתפס כגנב בודאי. ונ"ל דהוא לא היה לו לחוש לזה, דודאי ידע שאמו תעשה לו הצלה טבעית בעורות גדי העוזים ואז נראה בעל שער, ברם הוא אמר לאמו כך, בשלמא אם רגיל בערמות ותחבולות אפשר לסמוך על התקנה זו דעורות, כי הרגיל יהיה לבו כלב האריה ואז לא יהיה נתקל ונכשל, אך כיון שאין אני רגיל בתחבולות, ודאי כשאבא בתחבולה זו לפניו אז אהיה מרתת וכל הגוף והאברים מזדעזעים, וכיון דמרתת ומזדעזע אז העורות המלבישים את הצואר וכף וזרוע גם כן מתנודדים מעל הבשר מכח זעזוע הגוף, ואז כשיאחז בהם הם נשמטים וממילא יבין דאין לו מגוף שלו אלא מלבוש חיצוני של עור, ולכן אמר מחמת הפחד כי לא נסיתי בתחבולות אהיה בעיניו כמתעתע דמרתת כוליה גופאי וממילא ירגיש בתחבולה, ונמצינו למידין מדברים אלו דמקמי הכי לא רגל על לשונו, דאם הורגל בכך לא היה מרתת ולא הוה חשש שירגיש במשועשוע יען דאין צורך לו למשמש בחוזק אלא ברפיון ולא יתנדנדו העורות:

שאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. וגם המוכיח אותו ומשיב אותו מחטאו אסור לפרסם חטאו ולהוכיחו ברבים, דעל זה הזהירה התורה הוכיח תוכיח וגו' ולא תשא עליו חטא, ולשני מיני צניעות הללו רמזו ב' כיסויים של מזבח העולה שהיה מכפר הכהן עליו חטא מי ששב מחטאו והוא דוגמת המוכיח והמתודה:

ועל פי זה נ"ל לבאר המאמר שאמר ד' גזירות גזר משה וכו', והלא יש להקשות וכי משה רבינו ח"ו שונא ישראל היה עד שהוצרכו הנביאים לבטל גזירותיו. ועוד, וכי הוא גזר והלא דבריו היו דברי הקדוש ברוך הוא, וא"כ היאך נביא יכול לבטל. אכן לפי הנראה אין כאן סתירה כלל בין דברי משה לדברי הנביאים, רק שמשה אמר בשם הקדוש ברוך הוא והם פירשו דבריו, עד שמה שהיה נראה כגזירה בדבריו פרשוהו לטובה ונראה זה כאילו בטלו גזירתו, שמשה אמר עין יעקב שלא יזכו לברכות דגן ותירוש אלא אם יהיה אלקים עמם שיזכו ע"פ הדין, ועמוס ביטל כשבקש מהקב"ה שימחול עונות עמו למען פשעיהם לא יזכרו עוד ויזכו ע"פ הדין. משה אמר ובגוים ההם לא תרגיע, וירמיה אמר הלוך להרגיעו ישראל, דהיינו באמת שבגוים לא ימצאו מרגוע מצדם שלא יתנו להם מנוח לכף רגלם, אבל הקדוש ברוך הוא הלך להניח להם וליתן להם מרגוע בגלות מצד השכינה שגלתה עמם, וא"כ עי"ז היתה גזירת משה לטובתם שלא יתערבו בגוים. משה אמר פוקד עון אבות, וזה ביטל יחזקאל כשאמר נפש החוטאת היא תמות, שזה פירוש דברי משה דאם הבן צדיק לא ימות בעון אב, אבל אם הוא נפש חוטאת אז נענשה בעונה ובעון אבותיה, כמו שדרשו רז"ל פוקד עון אבות בשאוחזים מעשה אבותיהם, וזה נפש החוטאת היא תמות. משה אמר ואבדתם בגוים ואכלה אתכם וגו', וישעיה אמר ובאו האובדים, ואין זה סתירה רק שמפרש בזה מה שאמר משה שכוונתו כאבידה המתבקשת וכאכילת קישואין כדמפרש בגמרא:

דף כ"ד ע"ב

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם וכו'. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק וכו' בלשון הזה אמרו לו עקיבא, ניהמתנו עקיבא, ניהמתנו.

במעשה זה דשו רבים, כי צריך להבין מה ידע רבי עקיבא שלא ידעו רבותיו, ועוד מה צריך ללימוד מנבואה זו לנבואה זו, וכי לא ידעו שהנבואות יתגשמו, ועוד מה לרבי עקיבא לצחוק, וכי בזמנינו כל עוד שלא נבנה בית המקדש נשב בתשעה באב ונצחק בגלל שעתידינו אנו להגאל, ועוד כהנה וכהנה תמיהות, ונביא כאן את עיקרי הדברים בזה.

בגד ארגמן וכסוי עור תחש, דאולי רמזה לנו התורה בזה איך ינהג מדת הצניעות בכל עניני התורה והמצות, דלענין למוד התורה יש ג' מיני צניעות, ע"פ מה שאמרו רז"ל בפ' ב' דחגיגה, אין דורשין בעריות בשלשה ולא במעשה בראשית בשנים ולא במרכבה ביחיד, לפי זה יש עניני תורה שצריך לכסות מפני רבים, אבל מותר לפרסם לשנים דהיינו עריות. ויש שצריך לכסות גם בפני שנים, אבל מותר לפרסם ליחיד, דהיינו מעשה בראשית. ויש שצריך לכסות גם מפני אחד והיינו מעשה מרכבה, וזה נרמז בג' מיני כיסוי שהיו לארון שבו הלוחות כלל התורה.

לצדקה ג"כ יש ג' מיני כיסוי וצניעות זה למעלה מזה. האחד שתהיה הצדקה מכוסה מכל אדם ולא יתפרסם רק להנותן והלוקח, כמו שאמרו רז"ל בחגיגה (ה א) דאסור ליתן צדקה לעני בפרהסיא. למעלה מזה שתהיה מכוסה גם לאחד מהם, או שהלוקח לא ידע מי הנותן, או שהנותן לא ידע מי שיקבלה למען לא יבוש העני בפני העשיר. ולמעלה מזה, שהנותן לא ידע מי לוקח והלוקח לא ידע מי הנותן. וזה ענין לשכת החשאיין שהוזכר בשקלים (פ"ה מ"ו), ולזה יהו ג' מיני כיסויים להשלחן שמרמזו לצדקה שהוא נקרא שלחן אשר לפני ד', שמתפרנסים ממנו העני והעשיר, העני ע"י שיקבל הצדקה ע"פ ציווי הקדוש ברוך הוא ונאמר מלוה ה' חונן דל, והעשיר ע"י שמתעשר ע"י הצדקה שנותן.

ובענין קיום המצוה צריך ב' מיני צניעות. האחד, שיעשה מעשיו בהצנע מפני בני אדם כינו לבין קונו ולא לעיני בני אדם להתפאר. והשני, שאפילו הוא עצמו לא ידע במעשיו כדאשכחנין בהצדיקים שלא היו מאמינים בצדקתם, כענין שאמר רבי יוחנן בן זכאי בשעת מיתתו שלא ידע באיזה דרך מוליכין אותו בעת פרידתו מן העולם, וכמו שאמרו בחגיגה (ד ב) גבי שמואל שהיה מתיירא מן הדין, ולכן המנורה שמרמז למצוות על דרך הכתוב כי נר מצוה, היו לה ב' כיסויים לרמז על שני מיני צניעות הללו.

בגמילות חסד ג"כ יש ב' מיני צניעות, ע"פ מה דאמרין הכא ומה דברים שאין דרכם לעשותם בצנעה וכו', הרי שיש דברים שדרכם לעשותם בצנעה, והם פשיטא שאסור לפרסם. אכן גם בדברים שאין דרכם בצנעה צותה התורה והצנע לכת, ולזה מרמזים ב' מיני כיסוי שעל מזבח הקטרת, דקטרת מרמז לגמילות חסד שעושה קיטור וקשר בין כל מיני בני אדם עני ועשיר, וכן כתוב שמן וקטרת ישמח לב ומתק מרעהו מעצת נפש, הרי שהמשיל הכתוב אהבת רעים לקטרת, והיא נעשית ע"י גמילות חסדים שגומלים זה עם זה.

בתשובת הרשע מרשעו צריך ג"כ ב' מיני צניעות, דהחוטא עצמו אסור להתודות בפרהסיא ולפרסם חטאו כשאינו ידוע לבני אדם, כמו שדרשו רז"ל על זה מה

וכתב המהרש"א, דודאי גם רבי עקיבא מודה דיש להצטער על חורבן הבית עצמו, אבל אמר מה שאתם מצטערים עתה על חורבן הבית מטעם בשביל שאתם רואים שהם עובדי עבודת כוכבים ויושבין בטח והשקט, על זה אמר להם שהוא משחק אם לעוברי רצונו כך כו' ומ"ש ראו שועל יוצא מבית ק"ק כו' ודאי גם רבי עקיבא היה מצטער בראותו מקום המקדש חרב ועל הסתלקות השכינה, מש"ה היה קורע ג"כ עמהם כשהגיע להר צופים, והנביא שהיה מצטער היינו על עצמות החורבן בראותו שועלים הלכו בו שנסתלקה השכינה משם, אך הם נתנו סבה וטעם על הצטערם ואמרו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים כו', דזו סיבה חוץ מסיבת עצמות החורבן שנסתלקה השכינה משם, דהיו מצטערים על שהמקום חרב מאין יושב, דמקום מקודש כ"כ שהזר הקרב וגו' עכשיו יהיה בו חיה שפלה שהוא השועל, דמשמע שהיו מצטערים על השפלות הגדולה שנפלו אליה ואילו היה משתמש בה בן אדם לא היו מצטערים כ"כ. ע"ז אמר לכך אני משחק שהוא חרב והשועלים הלכו בו ולא הגוים, וזו נחמה גדולה, דלעכו"ם אין נחת רוח ממנו יתברך במקום המקודש כזה להתנייב שם, וז"ש באוריה מה כתיב בגללכם ציון שדה תחרש, ר"ל שיהיה ציון חרב ושדה תחרש, ר"ל רק שדה ניר ולא שדה זרע שלא יהיה לשום בעל חיים בה נחת רוח רק שיהיה שדה נחרש ולא תצמיח, ואמר רבי עקיבא ועכשיו שאני רואה נבואתו של אוריה קיימת ששועלים הלכו בה ואין בה ישוב עובדי כוכבים רק כשדה החרושה ואינה זרועה, ולכך אני משחק שהארץ טובה ומשובחת כזו בזמן שהיו ישראל יושבין עליה ועתה היא ארץ רעה ממנה שאין לשום בעל חי נחת רוח בה, וכל זה עדות לנבואתו של זכריה שלא יהיה ירושלים מיושב ואין לשום ב"ח נחת רוח בה ממנו יתברך ב"ה עד זמן הגאולה שיתקיים נבואתו עוד ישובו זקנים וזקנות וגו' שיתנייב ירושלים בזמן הגאולה ויהיה ליושביה ישראל נחת רוח בה יתברך ב"ה ואמר בלשון הזה א"ל עקיבא נחמתנו כו', כפלו הדברים ע"ש שני המעשים הנ"ל, כי מצינו כל הנחמות בלשון כפול נחמו נחמו עמי ובכן ינחמנו אלהינו במהרה בימינו אמן:

ואחר הכל עדיין צריכים אנו לדברי רבינו צדוק הכהן מלובלין, שכתב בספרו פרי צדיק [פרשת דברים אות י"ז]. ולהבין זאת וכי הם לא ידעו ולא האמינו לכל היעודים אשר המה כתובים על הנחמות שלעתיד לבא עד שהוצרכו לנחמתו של רבי עקיבא. אמנם זה יובן על פי דברנו הנ"ל על חכם עדיף מנביא ועל פי מאמרם ז"ל (מד"ת חקת) על פסוק וכל יקר ראתה עינו דברים שלא נגלו למשה נגלה לר' עקיבא וחבריו. היינו כי ר' עקיבא היה השורש של חכמת תורה שבעל פה והיה השגתו יותר מהשגת משה רבינו ע"ה שהיה בבחינת נבואה וראיה ממש כנ"ל. ועל ידי זה היתה נפשו מרגשת מראיית החורבן דייקא את הנחמות

הנבנה על ידה יותר מר"א ור"י. וזה שאמרו לו בלשון הזה עקיבא נחמתנו, שדייקא על ידי בחינתו וכוחו הופיע גם בהם כח הנחמה. ע"כ. דהיינו בודאי שיש בכל הרגשת חורבן גם את הרגשת הנחמה, אבל רק על ידי בחינתו של רבי עקיבא שעל ידי שהיה מבין דבר היה למעשה מרגישו בחוש, אפשר להגיע לשמחה בזמן החורבן על הגאולה שתבוא במהרה בימינו.

ראו שועל שיצא מבית קדשי קדשים.

כתב הערוך לנר, מה שהראה הקדוש ברוך הוא להצדיקים כן, יש לפרש ע"פ מה דאמרין ביומא (סט ב) כשהתפללו אנשי כה"ג שימסר בידם יצרא דע"ז שהחריב הבית יצא כדמות אריה מבית קדשי קדשים, אמר להו נביא לישראל היינו יצרא דע"ז, ע"ש. ואמרו רז"ל בית ראשון חרב על עון דע"ז, ובית שני על עון שנאת חנם, ולכן בבית ראשון יצא כדמות אריה מבית קדש הקדשים שהוא היה היצר הרע של ע"ז הגבור כאריה שהחריב הבית, שגדול היה כחו, אבל בחרבן בית שני לא היה להיצר הרע כח כל כך אחר שעסקו בתורה ובעבודה, רק ע"י תחבולות ומזימות נזרע שנאה ביניהם, שכן דרך יצר הרע כשרוצה להכשיל לצדיקים מתעם כאילו מצוה עושים לשנוא ולרדוף איש את אחיו, ועי"ז נתהוו שנאת חנם. וזה ענין השועל שהוא משל האיש מזימות אשר עליו נאמר ואיש מזימות ירשיע, ולכן התנאים האלה שהיו אחר חרבן בית שני ראו היצר הרע שהחריב הבית יוצא בדמות שועל מבית קדש הקדשים כמו שראו אנשי כנסת הגדולה אחר חרבן בית ראשון אותו בדמות גור אריה.

וע"פ דברינו ששועל זה היה מרמז ליצר הרע דשנאת חנם, י"ל דהנביא היה מקונן על שועלים הלכו בו, כשהשועלים הלכו בהר ציון, אבל ר"ע ראה שועל יוצא מבית קדש הקדשים והבין הרמז שיפרוש היצר הרע מישראל כמו שרמז זה בבית ראשון הדמות גור אריה שיצא מבית קדש הקדשים שפרש ופסק יצר הרע דע"ז, על דרך הכתוב מהרסיד ומחריביך ממך יצאו, ולכן שחק שראה בזה בשורה טובה:

וכתב הערוך לנר לקשר תחילת המסכת עם סיומה זה שלפנינו במעשה זה דרבי עקיבא, דבתחלת המסכת, כיצד העדים נעשים זוממים מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה, אין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו, אלא לוקה ארבעים. יש למצוא רמז לדברי ועונש הכופרים בגאולה, על דרך מה שאמר הנביא ישעיה כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וגו' הן בעונותיכם נמכרתם ובפשעיכם שלחם אמכם. ופירוש דברים אלו י"ל דאמרו רז"ל כל מקום שגלו ישראל שכינה גלתה עמהם. והנה זה כדוגמת אם שנשתלחה עם בניה מבעלה המלך, ויש

בזה שני אופנים, או שהמלך כעס על הגבירה וגרשה עם בניה ויהיה זה סימן שלא ישוב אליה עוד ולא יחזירה עם בניה, או שהמלך כעס על בניו על שחטאו כנגדו ושלחם מעל פניו, ולבל יעזובם לכל פגע ולכל רע, שלח המלכה האהובה לו עמהם לשמרם ולהחזירם למוטב, וזה סימן להם שרוצה להחזירם לביתו, כיון שודאי לא יעזוב את המלכה לעולם. וכאופן השני ענין גלות השכינה עם ישראל כדאיתא בזוהר ויקהל ובכמה דוכתא.

וזה מאמר הנביא להמתיאשים מן הגאולה, אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה, וכי אמכם גרשתי הלא בפשעכם שולחה אמכם להיות לכם לאומנת, וזה לכם לאות שלא אעזוב אתכם לעולם, דלו עזבתי אתכם לא הייתי שולח אמכם האהובה לי, ואשר לא חטאה נגדי עמכם. ולכן הכופרים בגאולה אומרים על עם ישראל שבן גרושה הוא שנתגרשה אמו, וזה לאות שנעזב לעולם, וכן אומרים שבן חלוצה הוא, על פי מה דאמרינן יבמות (קב ב) אמר ליה האי מינא לר"ג עמא דחליץ ליה מריה מיניה וכו', ומפרש המהרש"א בחידושי אגדות שהמין דימה כנסת ישראל לאלמנה ושומרת יבם שחליץ לה היבם ואינה זקוקה לו עוד, אדרבא אסורה לו לעולם, כיון שלא בנה שוב לא יבנה, ולפי דברי המין שכנסת ישראל נקראת חלוצה יהיה עם ישראל בן חלוצה אשר לא תבנה עוד לעולם, וזה הרמז כיצד העדים נעשים זוממים, איזו עדים נעשים זוממים ודוברי שקר, האומרים מעידים אנו באיש פלוני הידוע שהוא עם ישראל שבן גרושה ובן חלוצה הוא, אלו עדים נעשים זוממים ע"י עדים נאמנים שהעיד לו הקדוש ברוך הוא, כדכתיב ואעידה לי עדים

נאמנים שישביב את שבות עמו ואז יגלה לעין כל חי, כי עדות שקר דברו אשר אמרו שגרש או חליץ הקדוש ברוך הוא לכנסת ישראל, ולא ישיב אותה עם בניה עוד. ועל עונש הכופרים בגאולה אמר אין אומרים יעשה זה בן גרושה ובן חלוצה תחתיו אלא לוקה, שלא יהיו הכופרים נדונים להיות כבן גרושה או בן חלוצה שלא ישוב לבית אביו עוד ובל יראו בטובת המאמינים, אלא לוקה ע"י שישבו עמהם, וכמאמר התנא בשבת (שם) אלו ואלו יושבים, הללו אוכלים והללו רעבים. ועיניהם תמקנה לראות בטובת ובשמחת עבדי ה'. ובזה נסיים אשריך מסכת מכות שנכנסת בעדים זוממים שכופרים בגאולה, ויצאת בעדים נאמנים על נחמת ציון וגאולת ישראל במהרה בימינו אמן סלה:

מסכת שבועות

דף ב' ע"א

פרק ראשון

שבועות שנים שהן ארבע. ידיעות הטומאה שנים שהן ארבע. יציאות השבת שנים שהן ארבע. מראות נגעים שנים שהן ארבע.

אלו הם נושאים שונים שהשמשותף להם שהם שני דברים שנולדים מהם שנים נוספים, ויבוארו אי"ה כל אחד במקומו.